

HISTÒRIA

Tant si ens movem per la Costa Brava com si ho fem pel Pirineu de Girona, no podem recórrer gaires quilòmetres sense topiar amb algun vestigi de la llarga història del territori.

El clima mediterrani, les hores de sol, la riquesa de la terra, els rius i el mar i la situació geogràfica han fet de les comarques gironines una terra habitada des de la prehistòria i cobejada per tots els pobles que han passat per la península Ibèrica. Les restes i empremtes que els nostres avantpassats ens han deixat del seu pas són ben nombroses. Per començar, hem de fer referència a les coves prehistòriques de Serinyà, prop de Banyoles, o als monuments megalítics de la serra de l'Albera, de la serra de Rodes i del massís de les Gavarres.

La cultura ibera, que va donar nom a tota la península que ara ocupen l'Estat espanyol i Portugal, està present en nombrosos poblats, la majoria dels quals estratègicament situats en punts elevats, com el de Puig Castellet, a Lloret de Mar, el de Castell, a Palamós, el d'Ullastret i d'altres que ens han permès conèixer la forma d'organització i la vida dels seus habitants.

Pel nostre estimat Mediterrani van arribar els grecs, que van triar aquest entorn de bellesa singular per establir-hi la seva primera colònia a la Península: Empúries. Al cap de molts segles, en aquest mateix port desembarcava la flama olímpica dels Jocs de Barcelona 92. Els grecs ens van llegar una cultura que els romans, sàviament, van saber continuar. I precisament els romans obren la principal via de comunicació que creuava les comarques gironines de nord a sud: la Via Augusta, el traçat de la qual coincideix en gran part amb el de l'actual autopista AP-7. De restes de la cultura romana també en trobem a la Via de Capsacosta, al Pirineu, a la vil·la romana dels Ametllers, a Tossa de Mar, i a les termes de Caldes de Malavella.

LA GIRONA MEDIEVAL

la importància del romànic

A l'edat mitjana, el territori que avui coneixem com Catalunya estava dividit en comtats, alguns dels quals força importants. A les comarques gironines destacaven els d'Empúries, Besalú, Torroella i Peralada, entre altres. Els senyors feudals que dominaven aquestes terres tenien un gran poder, que van augmentar en bona mesura a través d'aliances fortes amb l'Església. Per això, van estimular la implantació d'ordes religiosos i la proliferació de monestirs, cosa que explica l'abundància, per tot el territori català, d'aquest tipus de conjunts, molts dels quals de construcció romànica.

L'art romànic, així doncs, es va desenvolupar extraordinàriament en tots els comtats però sobretot a la franja pirinenca, que conserva nombroses mostres d'aquest estil, des de grans monestirs fins a esglésies i petites ermites erigides segons els canons imperants en l'època, principalment els del romànic llombard. Aquest patrimoni arquitectònic excepcional, però, ha sigut testimoni de la història que han viscut les nostres comarques.

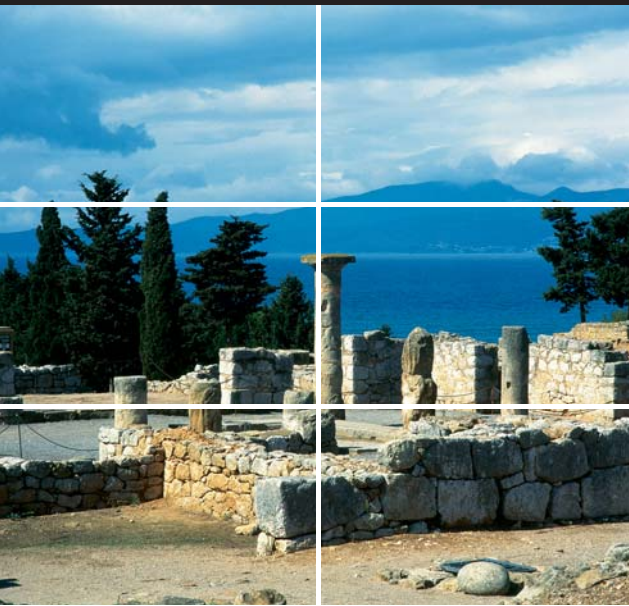
el món jueu

Girona, bressol de cultures, va tenir un dels moments àgids de la seva història en l'època medieval, coincidint amb el punt de màxima esplendor de la comunitat jueva, que va viure a la ciutat entre els segles ix i xv.

Possiblement, l'arribada dels primers jueus a les costes catalanes cal emmarcar-la en la gran diàspora originada arran de la destrucció del temple de Jerusalem, l'any 70 de la nostra era. Poc sabem d'aquests inicis, però sí que Girona és una de les ciutats en què la presència jueva està documentada des de més antic, concretament des del segle ix, mentre que en altres poblacions de Catalunya no n'hi ha testimonis fins als segles XII o XIII.

Durant els més de sis-cents anys que van viure a Girona, els jueus van estar perfectament integrats en la societat i en l'estructura econòmica de la ciutat. El període daurat de la comunitat jueva abraça des del segle XII fins a la primera meitat del XIV. Alguns dels seus membres eren persones benestants que tenien accés als negocis i a les finances estatals i que gaudien d'un estatus especial, perquè estaven sota la protecció directa dels reis, als quals assessoraven sovint.

En aquell temps, a la zona del Llenguadoc i de la Provença es va desenvolupar, gràcies al cercle intel·lectual i religiós que impulsà Isaac de Narbona, el moviment cabalístic. Originària del Sinaí, la càbala era una filosofia mística i esotèrica molt antiga que pretenia entendre i analitzar el món que hi ha més enllà del coneixement racional. Va arribar a Girona a través

Entre els seus artífexs destaca la figura de Guifré el Pelós, que al segle XII va fer construir el monestir de Santa Maria de Ripoll, reconegut avui dia com una obra cabdal del romànic europeu per l'esplèndida portalada esculpida en pedra. El comte, considerat el primer rei de la dinastia catalana, va tenir una influència determinant en la creació de l'anomenada Catalunya Vella i, per tant, en la història de Catalunya. Molt a prop de Ripoll, Guifré el Pelós va fundar també el monestir de Sant Joan de les Abadesses, on podem admirar el *Santíssim Misteri*, un grup escultòric compost per set peces de mida natural que constitueix un exemplar únic de l'escultura romànica de l'època.

A la mateixa comarca es conserva un tercer monestir romànic, el de Sant Pere de Camprodon, igualment del segle XII, que si bé no ha tingut la transcendència històrica dels dos primers, destaca per un interessant cimbori octogonal i per una curiosa nau, d'amplada considerable. Si deixem enrere el Ripollès i fem cap a l'Alt Empordà trobarem de nou monestirs força importants, entre els quals el més remarcable és, sens dubte, el de Sant Pere de Rodes, que té els orígens en el segle X i està

situat en un lloc espectacular, sobre el cap de Creus i amb esplèndides vistes al mar.

Aquests monestirs van servir de punta de llança per a la construcció d'un bon nombre d'esglésies i ermites, especialment arran dels pelegrinatges a Santiago de Compostel·la. Així, per exemple, la comarca del Ripollès disposa d'una de les concentracions més grans d'art romànic de tot Europa, amb un total de 98 monuments.

A la ciutat de Girona el romànic ens ha deixat també valuosos testimonis. Per sobre de tots destaca el campanar de la catedral primitiva, que s'aprofità posteriorment com a contrafort de la seu gòtica. Precisament al museu catedralici es conserva el Tapís de la Creació, el teixit romànic més important que ha arribat fins als nostres dies. Es tracta d'un brodat que mostra un complex programa iconogràfic i que presenta tota mena d'influències. Sens dubte, una joia que mereix per si mateixa el viatge. Però l'art romànic el trobem també arran de mar, com en el cas de l'antic monestir de Sant Feliu de Guíxols, i a escassa distància de la costa, com ara el de Breda o el de Banyoles.

d'alguns deixebles del savi de Narbona i s'hi desenvolupà extraordinàriament gràcies a personalitats de gran qualitat filosòfica, com Esdras i Azriel. També es va dedicar a la càbala, entre altres ciències, el gran mestre gironí Mossé ben Nahman, conegut igualment amb el nom de Nahmànides o, segons alguns, amb el nom català de Bonastruc ça Porta. En honor a la seva memòria, la casa en la qual es va ubicar la tercera sinagoga de la comunitat jueva gironina porta el seu nom.

Al principi els jueus vivien a la part alta de la ciutat, als voltants de la catedral. Des del 1160 es documenta un barri propi conegut, com en altres poblacions de Catalunya, amb el nom de *call*, mot derivat del llatí *callis* ('carrer') que en català es va adoptar per designar genèricament els barris jueus.

Durant els últims temps de la seva estada a la ciutat, els jueus van ser atacats en diverses ocasions. L'avalot més sagnant es produí en la nit de Sant Llorenç del 1391; les autoritats, amb l'excusa de protegir-los, van tancar els jueus a la torre Gironella durant 17 setmanes, període en el qual les seves cases foren saquejades.

En la segona meitat del segle XV es van accentuar els problemes per als membres de la comunitat jueva, i el barri en el qual habitaven es convertí en un espai de reclusió. L'any 1448, una ordre municipal donava als jueus un termini de sis dies per traslladar-se des de qualsevol punt en el qual residissin a viure dins del call. Els conflictes van continuar i el call es va anar reduint, fins que va desaparèixer com a tal arran de l'ordre d'expulsió definitiva dels jueus dictada el 1492.

Gràcies a la seva estructura laberíntica, els carrers estrets i l'abundància de pedra, el call no es va arribar a destruir mai; ans al contrari, es va convertir en un barri més de la ciutat i en lloc de residència de famílies cristianes o converses. Així doncs, després de l'expulsió dels jueus la vida hi va continuar amb normalitat fins al moment actual, cosa que ha propiciat que el barri s'hagi pogut mantenir gairebé intacte al llarg dels segles i arribar fins a nosaltres en molt bones condicions. De fet, és un dels barris jueus més ben conservats de l'Europa Occidental.

Girona forma part de la Red de Juderías de España, una associació pública, sense ànim de lucre, que s'encarrega de la defensa del patrimoni urbanístic, arquitectònic, històric, artístic i cultural del llogat jueu a Espanya.

Actualment la xarxa està formada per les ciutats d'Àvila, Barcelona, Càceres, Còrdova, Girona, Hervás, Jaén, Lleó, Oviedo, Palma de Mallorca, Ribadavia, Segòvia, Toledo, Tortosa i Tudela, i té com a ciutats associades Besalú, Calahorra, Estella, Monforte de Lemos, Plasència i Tarazona.

La ciutat de Besalú, precisament, amb un dels conjunts historicoartístics medievals més ben conservats de Catalunya, és un complement ideal de la visita al call de Girona. Dins el patrimoni besaluenc destaquen uns banys jueus de purificació, o micvé, datats al segle XIII i únics a Europa.

A Castelló d'Empúries trobem també un call jueu que va ser un dels més poblats de les comarques gironines i en el qual es pot observar encara ara l'estructura de la sinagoga nova.

Retrobem el MÓN JUEU

• Fitxa tècnica

VALOR CULTURAL

Visitem les ciutats de Girona i Besalú, amb un ric patrimoni històric i cultural heretat de les importants comunitats jueves que hi van viure. Girona forma part de la Red de Juderías de España-Caminos de Sefarad, i Besalú n'és una ciutat associada.

TIPUS DE RUTA

Ruta urbana, per passejar tranquil·lament i gaudir de la ciutat durant diversos dies.

RECORREGUT DE LA RUTA PRINCIPAL

Uns 80 km.

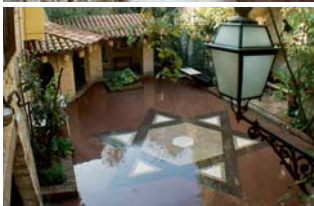
INICI

Girona.

• Introducció a la ruta

Entre els segles ix i xv, la comunitat jueva de Girona va jugar un paper cabdal en el desenvolupament de la ciutat. El seu call –paraula catalana que deriva de la llatina *callis* ('carrer') i designa el barri jueu–, situat al cor del barri vell, comprèn un conjunt de carrers i carrerons laberíntics que permeten descobrir els vestigis de la comunitat jueva, que hi visqué durant 600 anys. Visitarem el Museu d'Història dels Jueus i els principals edificis històrics de la ciutat, la majoria dels quals estan situats a les rodalies d'aquest barri.

Besalú, per la seva banda, té un conjunt historicoartístic medieval considerat com un dels més ben conservats de Catalunya; cal destacar-ne, en particular, tot el call, amb un micvé, o casa de bany rituals, únic a Europa en el seu gènere.

1 GIRONA

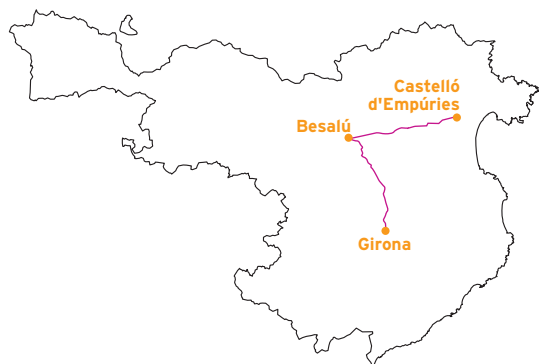
La ruta és urbana, per la qual cosa recomanem seguir les visites guiades. Per informar-se'n cal adreçar-se a l'Oficina de Turisme de la Rambla o al Punt de Benvinguda (tel. 972211678), situat davant de la Devesa, on hi ha un ampli aparcament municipal i l'edifici dels jutjats. També és interessant que el visitant es perdi pels estrets carrerons i es deixi atrapar per la màgia del centre històric: la seva història i cultura, els seus restaurants i bars, les botigues... Per això, no proposem una ruta pròpiament dita, sinó que destaquem els punts més importants de la ciutat.

El call

Aquest antic barri jueu és un dels més ben conservats de l'Europa Occidental. L'estructura laberíntica i la pedra dels seus carrers han fet que es mantingués bastant intacte al llarg dels segles; per això, la recuperació portada a terme ja fa uns anys ha donat com a resultat un barri que es correspon fidelment amb el que hi havia en el moment d'esplendor de la comunitat jueva.

El centre neuràlgic de la zona és el carrer de la Força (l'antiga Via Augusta romana), que des de la plaça del Correu Vell –al segle xiv aquí hi havia un portal que tancava el barri– puja fins a la catedral. El lloc no té pèrdua, perquè és el punt al qual van a parar les vies principals del barri vell: Quatre Cantons, on van a morir la Rambla i la seva continuació, el carrer Argenteria; la Cort Reial i el carrer Ciutadans (a l'inici del qual, la plaça del Vi, es troba l'Ajuntament), i la seva prolongació, el carrer Carreras Peralta. Avui dia es pensa que van existir tres sinagogues. La primera estava situada entre la catedral i el palau episcopal. La segona, del segle xiii, ocupava la casa corresponent a l'actual número 23 del carrer de la Força, davant de les escales de la Pera. La tercera estava ubicada al mig del carrer de Sant Llorenç, que fou el centre del call al segle xv; aquesta via va estar tapiada fins al 1975, moment en què es tornà a obrir al públic. La sinagoga, a la qual s'accedia a través de patis i porxos, era al punt actualment ocupat pel Centre Bonastruc ça Porta, que té l'entrada al número 8 del carrer de la Força. Aquí es troba el Museu d'Història dels Jueus, que repassa la història de les comunitats

• Descripció de la ruta

jueves de la Catalunya medieval i mostra una important col·lecció lapidària hebrea, extreta de les restes del cementiri de Montjuïc. Al mateix Centre hi ha l'Institut d'Estudis Nahmànides, que du a terme tasques de documentació, recerca i formació. El carrer Claveria marcava el final del call per la part est. El tram superior del barri, per la seva banda, coincidí amb l'actual carrer de Cúndaro, al final del qual hi havia el mercat jueu medieval.

Catedral (s. XI-XVIII)

Destaca la seva nau, la més ampla de l'arquitectura gòtica mundial, que fou objecte d'una famosa polèmica entre l'arquebisbat i els arquitectes que l'havien dissenyat. El conjunt també conserva la primitiva torre romànica, que fa de contrafort, i el claustre. A l'interior del temple es custodien peces de gran vàlua, i en el seu museu capitular s'exposen el conegut Tapís de la Creació (s. XI), obra mestra del romànic, i el *Beatus* (s. X).

Banyes Àrabs (s. XI)

Edifici d'estil romànic que imita l'estructura dels antics banys musulmans.

Església de Sant Fèlix (s. XIII-XVI)

Edificada arran de l'antiga muralla, la seva capçalera va ser fortificada. Sobre una estructura romànica hi ha una nau gòtica en la qual podem admirar peces de gran vàlua, com el *Crist jacent* del mestre Aloi, obra cabdal del gòtic català. La façana occidental (s. XVII) és d'estil barroc. El projecte inicial de l'església preveia dues torres, però finalment només se'n va fer una.

Monestir de Sant Pere de Galligants (s. XI-XII)

Antic monestir benedictí i actual seu del Museu d'Arqueologia. La monumentalitat del temple i el claustre ofereixen un dels millors exemples de l'arquitectura romànica catalana.

Museus

La ciutat de Girona té un patrimoni excepcional, i la visita als seus museus és, sens dubte, el millor complement a moltes de les rutes proposades en aquest catàleg. A més dels ja mencionats, destaquen el Museu d'Història de la Ciutat, el Museu d'Art, el Museu d'Arqueologia de Catalunya i el Museu del Cinema, que, basat en la col·lecció particular de Tomàs Mallol, exhibeix d'una manera molt didàctica una bona mostra d'elements de la prehistòria del cinema.

El tiquet M5 permet visitar els cinc museus gironins amb descomptes.

Altres

A la ciutat de Girona també destaquen les cases i els ponts sobre l'Onyar. Les cases del riu foren construïdes al final de l'edat mitjana, adossades a les muralles. Entre els diversos ponts, convertits en magnífics miradors, sobresurten principalment el de Pedra i el de Ferro, aquest últim dissenyat per l'equip de Gustave Eiffel. La rambla de la Llibertat és, amb les seves

arcades, un dels carrers emblemàtics de la ciutat, amb un rosari de terrasses i botigues que tenen la seva continuació al carrer de Santa Clara, a l'altra banda del riu, i a l'Eixample. Cal remarcar així mateix el passeig de la Muralla, que segueix l'antic camí de ronda de la part alta del mur, i el parc de la Devesa, la principal zona verda de Girona.

Per la C-66 anem cap a Banyoles i Besalú.

2 BESALÚ

Aquesta antiga vila comtal, que conserva un magnífic conjunt historicoartístic medieval, té interès per a diverses rutes (1, 2, 8, 10 i 12). La seva situació entre dos rius, el Fluvià i el Capellades, i en la confluència de tres comarques han convertit aquesta població en peça fonamental de la història. El seu origen es troba en el castell de Besalú (s. X).

El micvè jueu (s. XII)

El micvè, o casa de banys rituals, de Besalú és l'únic recinte de banys jueus descobert fins ara a la península Ibèrica i constitueix un exemple fonamental en el seu gènere a Europa. Es tracta d'una casa de pedra amb volta de canó, típicament romànica, del segle XII. El micvè subterrani, al qual es baixa per una escala de pedra, era el lloc en el qual s'acomplia, per immersió total, el ritu religiós del bany.

Conjunt historicoartístic

La millor manera de conèixer Besalú i endinsar-se en la seva història és passejar pels carrers de la població. Entre els edificis interessants que trobarem al nostre pas cal mencionar l'antiga església del monestir de Sant Pere (s. XII), l'església de Sant Vicenç (s. XII), amb una capella gòtica lateral, la façana de l'antiga església hospital de Sant Julià (s. XII), la casa Cornellà, bon exemple del romànic del segle XII, i la sala gòtica de la Cúria Reial. També destaca el pont romànic sobre el riu Fluvià.

Per completar la ruta, des de Besalú agafem l'N-260 cap a Figueres. Tot seguit continuem en direcció a Llançà fins que trobem el trencall de Vilajuïga.

La història d'aquesta vila arranca cap al segle X com una possessió del monestir de Sant Pere de Rodas (vegeu ruta 1). Molt vinculada al comtat d'Empúries i al castell de Quermandó, el seu topònim té reminiscències clares de «vila jueva» o «vila dels jueus».

Val la pena passejar pel seu centre històric, dins el qual destaca l'església de Sant Feliu, d'origen romànic. Des d'aquí hi ha diverses rutes interessants per seguir: la Ruta dels Dòlmens, la Ruta del Vi o la Ruta de l'Aigua.

3 CASTELLÓ D'EMPÚRIES

Podem acabar l'itinerari visitant Castelló d'Empúries (a 10 km), vila medieval (vegeu ruta 10) i comtal amb una església imponent i amb un call jueu que va ser dels més poblats de Catalunya. Avui dia encara s'hi conserven força esteles funeràries i es pot veure l'estructura de la Sinagoga Nova, al carrer de les Peixateries Velles.

